

Історіографічне висвітлення педагогічної діяльності П.Каптерева до 1917 року

У статті представлено історіографічний аналіз педагогічного спадку П.Каптерева дореволюційного періоду. Розглянуто основні напрями наукової діяльності видатного вченого: дидактика, педагогічна психологія, сімейна педагогіка, історія педагогіки. Проаналізовано маловідомі відгуки на його публічні виступи, вивчено рецензії на праці, опубліковані за життя видатного педагога, що дозволило сформуванню об'єктивного погляду на його особистість та педагогічний спадок у контексті розвитку педагогіки та освітнього процесу другої половини XIX – початку XX століття.

Ключові слова: історіографічний аналіз, історія педагогіки, гуманізм, виховуюче навчання, сімейне виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Історико-педагогічні дослідження являють собою невід'ємну складову сучасного педагогічного мислення, що ґрунтується на ідеях гуманізму, пріоритетності духовних цінностей. Вивчення наукових концепцій видатних представників минулого, їхній глибинний аналіз дозволяє вдосконалити методологію сучасних педагогічних досліджень, визначити перспективи розвитку та вдосконалення освіти.

Значний вклад у розвиток вітчизняної дидактики другої половини XIX – початку XX століття було зроблено П.Каптеревим. Актуальні питання, підняті вченим, стосуються загальної освіти, взаємозв'язку між навчанням, розвитком і саморозвитком, цілісності педагогічного процесу, автономності педагогічного процесу, виховуючого навчання, змісту освіти й навчання, методів і форм навчання, удосконалення уроку, подолання й попередження втомленості в дітей під час навчання, професійної компетентності вчителя, що мали величезне значення як для Росії, так і для розвитку дидактики інших країн, які утворилися після розпаду великої імперії в 1917 році, зокрема, України.

Формулювання цілей статті... Представити об'єктивний, незаангажований погляд на постать П.Каптерева, його внесок у науку дозволив історіографічний аналіз. Тому тема статті є актуальною. Мета – дослідити оцінку педагогічної діяльності П.Каптерева його сучасниками, з'ясувати актуальність ідей, запропонованих ученим для тогочасної науки й шкільної практики.

Виклад основного матеріалу... Аналіз історичної літератури, архівних матеріалів та періодичних видань другої половини XIX століття дають можливість зауважити, що зацікавлення творами П.Каптерева виникало відразу після їх виходу. Однак слід відзначити, що серед сучасників видатного вченого не було істориків педагогіки, науковців-дослідників, які б детально й ґрунтовно займалися вивченням його педагогічної спадщини. Тому історіографія педагогічної діяльності П.Каптерева представлена оцінками його виступів на з'їздах і конференціях, спогадами його учнів та колег, численними рецензіями на праці, що вийшли за життя педагога. Тільки з 30-х років XX століття з'являються поодинокі статті в нарисах із історії педагогіки, у яких характеризувалася педагогічна творчість вченого.

Аналіз наукового спадку П.Каптерева в дореволюційний період представлено в рецензіях на окремі його роботи та публікації в провідних педагогічних журналах того часу: «Женское образование» (1877), «Вопросы философии и психологии» (1890), «Русская школа» (1892, 1901), «Вестник воспитания» (1898, 1910, 1914, 1915), які розглядалися відірвано від світогляду науковця та загального контексту розвитку освіти другої половини XIX – початку XX століття.

Сучасники П.Каптерева надзвичайно високо оцінювали його особистісні й професійні якості, з увагою ставилися до педагогічної діяльності та наукових здобутків. Так, директор Петербурзького жіночого педагогічного інституту, характеризуючи вченого (1912), зазначав: «П.Ф.Каптерев має, можна сказати, всеросійське визнання, як кращий і глибокий знавець свого предмету, праці якого з теоретичної педагогії й психології відомі всім педагогам Росії і виховують цілі покоління читачів» [15, 197 арк.].

Сучасники вченого С.Лібрович, О.Ветухов, а також О.Острогорський указували на антропологізм творів педагога, відзначали глибоку захопленість П.Каптерева індивідуальністю дитини, прагнення відстояти повагу до неї, до її інтересів і вподобань, що вимагало глибоко вивчення особистості школяра [10].

Серед дореволюційних досліджень дидактичної системи П.Каптерева заслугове на увагу висновок комісії Петербурзького Комітету грамотності (1892) щодо нагородження золотою медаллю

товариства праці вченого «Дидактичні нариси» (1885). Членами комісії: О.Острогорським, В.Острогорським, В.Сиповським, А.Кашмиковою, І.Ремезовою – було вперше проаналізовано дидактичні ідеї вченого. Окремо відзначено актуальність праці П.Каптерева, її повноту, ґрунтовність та наукове значення для педагогіки кінця ХІХ століття. Особливу увагу звернено на високий рівень філософської й педагогічної підготовки вченого, його ерудованість, глибоке знання зарубіжної теорії навчання та наукових висновків сучасників, що й дозволило ґрунтовно розкрити проблеми загальної освіти, змісту освіти, методів навчання, розвитку особистості школярів [4].

У 1897 році у статті «Освіта й виховання» О.Острогорський високо оцінив перше видання «Дидактичних нарисів» (1885) П.Каптерева, відзначивши: «Цей твір не викликає полеміки, а являє свого роду керівництво, у якому основні питання дидактики розглядаються з належною повнотою й ґрунтовністю. До того ж автор нарисів виступив у них як прихильник серйозної наукової освіти, який одночасно високо цінує етичність особистості» [5, с.230]. О.Острогорський найбільше цінував переконаність П.Каптерева у необхідності організації виховуючого навчання, підкреслюючи важливість знань у духовному розвитку учня.

Друге видання «Дидактичних нарисів» (1915) теж отримало схвальну оцінку сучасників. Так, О.Рождествін назвав їх «єдиною солідною працею» в тогочасній Росії, оскільки всі дидактичні положення були обґрунтовані з педагогічної точки зору: «...до праці Каптерева слід віднестися з особливою увагою. У ній зважене, можна сказати, кожне слово» [7, с.195]. Особливу увагу О.Рождествін звернув на висвітлення вченим питань змісту освіти (висновки щодо вивчення іноземних мов, упровадження праці та фізичних вправ у навчання); зв'язок між сім'єю й школою, необхідність їх тісної взаємодії й співпраці, а також ідею виховуючого навчання [7]. Висока оцінка сучасниками дидактичної теорії П.Каптерева свідчила про її ґрунтовність, актуальність та методологічну цілісність.

Але багато педагогів-практиків уважали твори П.Каптерева цінними тільки в теоретичному відношенні, ідеї яких нездійсненні на практиці. Директор Ризької гімназії С.Любомудров, делегат першого всеросійського з'їзду з педагогічної психології (1906), в обговоренні виступу П.Каптерева відзначив, що «Реферат проф. П.Каптерева [«Аналогія в розвитку людини й людства»] формує сильне враження грандіозністю в постановці питання і художньому викладі» [11, с.138]. Однак загалом дійшов висновку про теоретичну й практичну неспроможність зазначеної теорії, що полягала в розгляді історії культури людства як аналогії розвитку людини: від простого відтворення до творчості, від матеріально-конкретного до духовного й абстрактного, від грубо егоїстичного до альтруїстичного, від безпосередньо-рефлексивних реакцій до свідомої волі. Директор курської вчительської гімназії Ф.Кашмінський негативно поставився до гіпотези П.Каптерева, підкреслюючи, що вона підводить до висновку про безнадійність педагогічних зусиль щодо покращення людської природи, оскільки «вчителі безсилі вбити в людині мисливця – пристрастного вбивцю» [11, с.140]. У такому випадку, на думку Ф.Кашмінського, руйнувалася сутність педагогічної праці – сприяння моральному й інтелектуальному вдосконаленню особистості учня. Делегат О.Кремльов, продовжуючи думку Ф.Кашмінського та С.Любомудрова, відзначив песимізм і штучність, необґрунтованість поглядів, представлених П.Каптеревим у його припущенні аналогії розвитку людини й людства. Для В.Кроґуса взагалі залишилося незрозумілим, яким чином висновки П.Каптерева можуть бути використані в педагогічній науці, а Є.Радін гнівно засудив «ненаукову аналогію вченого», що не враховувала еволюційний характер розвитку людства й людини [11].

Виступ П.Каптерева на першому з'їзді з педагогічної психології «Аналогія в розвитку людини й людства», що був так негативно оцінений сучасниками, справді, мав тенденційний характер. Сам П.Каптерев не посилався на джерела власної гіпотези, але сутність його припущень надзвичайно тяжіла до теорії розвитку Ст.Холла, популярної за кордоном у зазначений період. Можна припустити, що цей реферат (жанр, вказаний автором) переслідував мету зацікавити громадськість, широкий загал вітчизняних учених цікавою гіпотезою, однак, відсутність можливості її перевірки та багато спірних питань (про можливість здійснення впливу на дитину, про роль вроджених інстинктивних проявів поведінки обумовлені далекими пращурами та ін.) привели до того, що зазначений виступ не було представлено у вигляді статті чи то частини однієї з праць вченого для широкого загалу науковців. Даний реферат не аналізувався дослідниками і в сучасній історії педагогіки.

На відміну від реферату «Аналогія в розвитку...», доповідь П.Каптерева «Що таке педагогіка?» на другому всеросійському з'їзді з експериментальної отримала схвальні оцінки. І.Еверитов у виступі «Питання психології й педагогіки в працях з'їздів з педагогічної психології й експериментальної педагогіки» (1913), аналізуючи доповідь П.Каптерева, відзначив його здобутки в обґрунтуванні педагогіки, називаючи основоположником «самостійної педагогічної науки», якому вдалося розробити програму педагогічного дослідження, конкретизувати сутність поняття

«педагогіка» та окреслити основні питання практичної підготовки педагогів. Позитивно науковець оцінив і три компоненти педагогічної діяльності, визначені П.Каптеревим: збирання наукового матеріалу про індивідуальність вихованця, творчий теоретичний компонент (передача культури й вплив на вихованця), практичний творчий компонент (організація навчально-виховної діяльності в певних умовах) [10]. Ці компоненти, на думку І.Еверитова, обумовлювали теоретичну й практичну цінність науки.

Позитивність внеску вченого в розробку педагогічної теорії було відзначено О.Красновським (1913), який особливу увагу звернув на вдале розмежування П.Каптеревим педагогічної науки й педагогічного мистецтва, хоча й не погоджувався з предметом визначення педагогіки – «особистість учня», вважаючи його надто широким і пропонуючи вивчати педагогічний процес та його закономірності [10]. П.Нікітін (1913), оцінюючи доповідь «Що таке педагогіка?», підкреслив глибинність думок і ґрунтовність підходу П.Каптерева до визначення педагогіки як науки, спираючись на філософські, психологічні, соціологічні знання. Окремо відзначено цінність визначення творчого компоненту педагогічної діяльності, що демонстрував прикладний характер педагогіки [10].

Однак деякі вчителі-практики не погоджувалися з основними засадами педагогічної науки, визначені вченим. Так, В.Володін (1913), делегат другого всеросійського з'їзду, викладач Сизранського реального училища у своєму виступі, обговорюючи доповідь П.Каптерева, з глибокою іронією поставився до розуміння педагогічної науки як синтезу фізіології, соціології, філософії, психології, історії педагогіки: «Мені достеменно відомо з практики, що небагато можна зустріти вчителів, які б в достатній мірі були знайомі з психологією, ще менше таких, яким була б знайома ще й педагогіка. Тільки та теорія має сенс, яка практично здійснювана» [10, с.41]. Підкреслюючи абстрактність теорії вченого, викладач-практик уважав, що таке переобтяження педагогів знаннями з різноманітних галузей приведе до дилетантизму в професії.

Не тільки доповіді та виступи П.Каптерева на публічних наукових заходах зацікавлювали науковців та практиків тогочасної школи, спонукаючи їх до обговорення та дискусій. Надруковані праці вченого активно рецензувалися його сучасниками. Так, Є.Челпанов, аналізуючи роботу П.Каптерева «Із історії душі. Нариси з історії розуму» (1890) позитивно поставився до задуму даної книги: розгляду мови як «найдавнішого й найдостовірнішого свідка розвитку розуму». Досягненням ученого автор уважав його висновки про розвиток пам'яті, уяви, підкріплені цікавими фактами. Проте рецензент негативно поставився до «відміни логіки» П.Каптеревим. Він уважав сумнівними думки автора, що процеси логіки та її закони (тотожності та протиріччя) не завжди властиві людському розуму, тим самим спростовуючи загально визнану позицію щодо абсолютності законів логіки: «Загалом книга, просто й зручно написана, виграла б значно, якщо б автор утримався від фантастичних роздумів про можливість «припущення четвертого виміру», про «відміну логіки» і т.ін.» [13, с.87].

Автор даної рецензії недостатньо ґрунтовно вивчав працю П.Каптерева, який намагався довести важливість формування логічних умінь, демонструючи, що вони не передаються людині від народження, а потребують свідомої пізнавальної діяльності. Така позиція вченого не розходила із загальноприйнятою й не «відміняла логіку».

Багато уваги науковців було приділено висвітленню П.Каптеревим проблем сімейного виховання. З 1898 року за редакцією видатного педагога розпочалося видання «Енциклопедії сімейного виховання й навчання», в яке входили результати напрацювань Батьківського гуртка при Педагогічному музеї. У ньому співпрацювали видатні науковці: О.Острогорський, І.Сікорський, П.Лесгафт, П.Ковалевський та інші. «Енциклопедії з сімейного навчання й виховання» мала, за дослідженням П.Лебедева, 59 випусків, 57 з яких за редакцією П.Каптерева, а 11 із них написані самим ученим [3]. Це видання було відмічено окремо особливою нагородою в Льеже (Бельгія). Енциклопедія була першою працею з сімейної педагогіки як у вітчизняній науці, так і за кордоном.

Приват-доцент П.Вознесенський (1901) представив загальний аналіз збірника «Енциклопедія сімейного виховання», відзначивши науковість змісту й доступність викладу, а також важливість такого видання для тогочасної Росії. Однак, автор рецензії не погоджувався з основними задачами, які ставила перед собою редакція збірника: висвітлення особливостей сімейного виховання в нових умовах, обумовлених зміною ставлення до жінки в суспільстві, збільшенням її свободи й прав. Рецензент звинуватив П.Каптерева у відмові від принципів сімейного виховання, закладених В.Стоюніним та К.Ушинським, які найвище призначення материнства вбачали у вихованні дітей, наголошуючи, що жінка не повинна нікому поступатися цією величною місією. На думку автора рецензії, слід чітко розділяти суспільне професійне служіння жінки як лікаря чи вчителя і «більш високого служіння її тому ж суспільству в межах родини і не давати приводу читачам «Енциклопедії» думати, що ці дві справи можна змішувати» [2, с.18]. П.Вознесенський засуджував орієнтацію збірника на іноземні видання, саркастично висловлюючись щодо частого аналізу й

посилань дописувачів збірника й самого П.Каптерева до досвіду зарубіжних педагогів у проблемі дошкільного виховання. Закидав ученому про свідоме ігнорування принципу національного виховання в його статті «Задачі й основи сімейного виховання»: «Думка автора, що виховання, перш за все, має берегти індивідуальність, має розвивати всі властиві людині особливості, а не нав'язувати які-небудь нові, чужі для неї риси, і робити це воно може, наближуючи людину з тим суспільством, якому вона належить, і з тією природою, яка його оточує» [2, с.7].

Висловлюючи дані зауваження, П.Вознесенський зосередився на аналізі однієї конкретної роботи П.Каптерева, що не давало можливості об'єктивної оцінки переконань і поглядів ученого. У низці робіт («Складності сімейного виховання» (1892), «Про національне виховання» (1892), «Недоліки сучасного сімейного виховання» (1892), «Педагогічні ідеї В.Я.Стоюніна» (1892), «Душевні властивості жінки» (1895) та ін.) П.Каптерев, як і В.Стоюнін та К.Ушинський, визначав основне призначення жінки – виховання дітей. Однак учений уважав, що тільки освічена жінка, яка чітко усвідомлює свої погляди й переконання, має чітко виражену громадянську позицію, здатна краще виховати майбутнього громадянина. При цьому він не наполягав на обов'язковому зайнятті жінки суспільною працею, хоча й визнавав її корисність.

Не можна погодитися з рецензентом щодо його висновків про ігнорування П.Каптеревим принципу національного виховання. Аналіз творів П.Каптерева дозволяє зауважити, що розробляючи будь-яку проблему навчання чи виховання, учений робив глибокий екскурс в історію дослідження питання, намагаючись ґрунтовно вивчити зарубіжний і вітчизняний досвід своїх попередників. Навряд чи можна засуджувати П.Каптерева в тому, що він цитував німецьких і англійських педагогів, які раніше зайнялися розробкою питань сімейного виховання. Що ж до принципу національного виховання, то вчений уважав національний вплив конкретного суспільства одним із найважливіших факторів, що визначають процес виховання й розвитку дитини.

Однак, критично поставившись до загальних задач і цілей сімейного виховання П.Вознесенський позитивно оцінив статтю П.Каптерева «Основні начала сімейного навчання», відзначивши доцільність запропонованих П.Каптеревим напрямів змісту сімейного навчання (наочне природознавство, рідна мова), а також його основний принцип – індивідуалізацію навчання [2].

Дослідник Є.Синицький, аналізуючи випуски «Енциклопедії сімейного виховання» (1898), як і П.Вознесенський, критично поставився до окремих положень статті П.Каптерева «Задачі й основи сімейного виховання». Він не погоджувався з визначеною педагогом метою сімейного виховання сприяти розвитку індивідуальності дитини, максимально враховуючи її потенційні можливості й інтереси. Є.Синицький указав на суперечності у викладі основних думок автора: П.Каптерев критикував тих, хто в сімейному вихованні керуються певними стереотипами (автор рецензії розуміє як ідеал), а потім указував, що риси, успадковані дитиною, бувають бажані й небажані, що визначається на основі порівняння з ідеалом [8]. Ці критичні зауваження обумовлені різним розумінням понять «ідеал» і «стереотип» П.Каптеревим та рецензентом.

Але, не зважаючи на вказані недоліки, в одній із статей ученого, рецензент позитивно оцінив його внесок у видання «Енциклопедії».

Однозначні схвальні відгуки сучасників О.Ветухова, П.Вознесенського, Є.Синицького дістали ідеї П.Каптерева щодо ролі товариства, суспільного оточення в вихованні дитини, а також визначення засобів цього суспільного виховання: спільне вивчення іноземної мови, науки, мистецтва, піклування про тварин, допомога бідним, піші прогулянки [1; 2; 8].

Думки П.Каптерева відносно проблем сімейного виховання були позитивно оцінені широким загалом працівників дошкільної освіти та вчителями, прогресивною громадськістю на першому всеросійському з'їзді з сімейного виховання в Петербурзі (1912). Доповідь ученого «Задачі сімейного виховання» на відкритті здобула схвальні відгуки, позитивні оцінки. Так, педагоги О.Ветухов, С.Лібрович, І.Радецький відзначили актуальність основного положення доповіді про необхідність педагогічної підготовки батьків, а також визнання індивідуальності дитини пріоритетом сімейного виховання. Г.Хармандарянц, відзначивши глибину поставлених проблем та концептуальність виступу П.Каптерева, вказав на його надмірну узагальненість, відсутність практичних конкретних порад, як виховати дитину, щоб унеможливити здійснення на неї негативних впливів оточуючого середовища [12, с.32].

Дослідники другої половини XIX століття не залишили поза увагою жоден із напрямів багатогранної діяльності П.Каптерева. Так, «Педагогічна психологія для народних учителів» (1877), що була першою спробою ґрунтовного висвітлення психологічних основ дидактики у вітчизняній педагогіці, схвально сприйняли теоретики й практики, як втілення в життя нереалізованого задуму К.Ушинського. Зокрема, учений Б.Павлович загалом позитивно оцінив першу редакцію книги, але зазначив, що вона малодоступна для народних учителів і вихователів, оскільки містить надміру

широкі цитати й недоречні приклади [6]. Зовсім іншу оцінку отримало друге видіння «Педагогічної психології» (1883), у якій суттєво були скорочені описання психологічних явищ, а підсилене їх пояснення й обґрунтування. Критики оцінили це видання як нову працю, «безумну педагогіку» за спробу матеріалістичного пояснення природи психічних явищ та заперечення вроджених ідей про Бога та християнську моральність. Авторство цієї рецензії в щотижневнику «Гражданин» не було встановлено, але вона являє собою особливий інтерес, відображаючи рівень розвитку психологічної науки в Росії другої половини XIX століття, даючи можливість оцінити сучасникам глибину, ґрунтовність і сміливість наукових пошуків П.Каптерева.

Найбільший резонанс у науковому світі початку XX століття здобув вихід праці П.Каптерева «Історія російської педагогії» (1910), оскільки вітчизняна історія педагогіки на межі XIX-XX ст. перебувала в стадії становлення, стверджуючись серед інших галузей наукового знання. Рецензенти її оцінили як «найцінніший здобуток» та «солідну працю» [9; 14]. На думку вченого І.Соловйова, «Історія російської педагогії» займає виняткове місце в педагогічній науці й «...залишається єдиним, повним і цілком змістовним оглядом історії нашої педагогіки з давніх часів і до наших днів» [9, с.4]. Ґрунтовність, повноту роботи, яка охоплює весь тисячолітній період історії теоретичних думок і практичних спроб в справі розбудови російської школи, відзначено в рецензії на «Історію...», розміщену в журналі «Сучасний світ».

Сучасник П.Каптерева, історик педагогіки М.Чехов, позитивно оцінив винятковий дар П.Каптерева лаконічно викладати сутність багатотомної книги, цілої, складної теорії, підкреслити в ній найбільш цінне, пов'язати його з попереднім і наступним. «Його суд завжди спокійний і безпристрасний» [14, с.5]. У цілому позитивна оцінка праці вченого дістала й деякі зауваження М.Чехова. Суттєвим недоліком рецензент уважав відсутність у праці матеріалів із історії педагогічної практики й педагогічних установ, а також взаємозв'язку з історією педагогіки інших народів і країн. М.Чехов наголошував на необхідності розглядати Братські школи та їх вплив на розвиток народної освіти, а також вплив видатних педагогів зарубіжних країн на вітчизняний освітній процес.

Недостатнім уважали рецензенти висвітлення П.Каптеревим суспільного життя кінця XIX століття й дорікали на те, що педагог не торкнувся питань університетської освіти й недостатньо висвітлив питання взаємодії між суспільством і владою [9; 14].

У цілому праця «Історія російської педагогії» (1910) отримала позитивну оцінку дослідників початку XX століття, які відзначили її актуальність, повноту, ґрунтовність, логічність, об'єктивний історизм, а дрібні недоліки, висвітлені в рецензіях, не применшували значення цієї роботи.

Привертало до себе увагу науковців й інші праці вченого історичного спрямування. Так, І.Соловйов, аналізуючи працю П.Каптерева «Новий рух в галузі народної освіти й середньої школи» (1913), особливо відзначав наукову допитливість, аналітичність викладу вченого, який звернувся до висвітлення недавньої історії, відобразивши її як боротьбу двох педагогів: прогресивної й консервативної. Позитивність праці І.Соловйов убачав у тому, що автор зміг продемонструвати надію на можливість позитивних змін у тогочасній школі завдяки впливу суспільства на організацію освіти [9]. Таким чином, рецензент розглянув «Новий рух» П.Каптерева у контексті суспільних очікувань: надії на покращення освітньої справи та впровадження прогресивних демократичних ідей у життя.

Висновки... Таким чином, можна зробити висновок, що відгуки сучасників П.Каптерева на його праці, рецензії, надруковані у відомих педагогічних журналах другої половини XIX – початку XX століття, підкреслили актуальність ідей видатного вченого для теорії педагогіки та шкільної практики: з'ясування сутності педагогіки, розробка програми педагогічного дослідження, періодизація педагогічної науки, обґрунтування проблеми професійної підготовки майбутніх педагогів; психологічне й антропологічне обґрунтування дидактики; визначення змісту освіти, методів навчання; висвітлення способів розвитку особистості школярів у умовах виховуючого навчання. Історіографічний аналіз дозволив доповнити образ ученого яскравими особистісними рисами, на які вказували його сучасники: професіоналізм, загальна ерудованість (знання філософії, антропології, логіки, психології, вітчизняної й зарубіжної педагогіки), що забезпечувало ґрунтовність, логічність, лаконічність, ясність і майстерність викладу наукових праць педагога, добре знаних серед науковців та педагогів-практиків.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ветухов А. Отчет о командировке на первой всероссийский съезд по семейному воспитанию (в С.-Петербурге, с 30.12.1912 – по 6.01.1913 г.) (наброски, заметки, впечатления) / А. Ветухов. – Харьков : Епархиальная Типография, 1913. – 26 с.
2. Вознесенский П. Рецензия на «Энциклопедию семейного воспитания и обучения». Вып. 1–32. СПб. 1898 – 1901 гг. / П. Вознесенский // Русская школа. – 1901. – № 7–8. – С. 1–25.

3. Лебедев П. А. Психолого-педагогическое наследие П. Ф. Каптерева (Жизнь и деятельность: аналитико-биографический и библиографический обзор) / П. А. Лебедев. – М., 1981. – 144 с.
4. Острогорский А. Н. Доклад комиссии Комитета грамотности о присуждении золотой медали в память А. С. Воронова / А. Н. Острогорский // Русская школа. – 1892. – № 4. – С. 144–148.
5. Острогорский А. Н. Образование и воспитание // Избранные педагогические сочинения / сост. М. Г. Данильченко / Алексей Николаевич Острогорский. – М. : Педагогика, 1985. – С. 205–271.
6. Павлович Б. А. П. Ф. Каптерев. Педагогическая психология / Б. А. Павлович // Женское образование. – 1877. – № 8. – С. 480–489.
7. Рождествин А. Каптерев П. Ф. Дидактические очерки. Теория образования / А. Рождествин // Педагогический сборник. – 1917. – № 2. – С. 195–199.
8. Сеницкий Е. Рецензия на «Энциклопедию семейного воспитания и обучения». – Вып. I. П. Ф. Каптерев. Задачи и основы семейного воспитания. СПб, 1898. – Вып. II. А. Н. Острогорский. Семейные отношения и их воспитательное значение. СПб, 1898. – Вып. IV. П. Ф. Каптерев. О детских играх и развлечениях. СПб., 1898 / Е. Сеницкий // Вестник воспитания. – 1898. – № 8. – С. 1–14.
9. Соловьев И. Рецензия на книги П. Г. Мижуева «Главные моменты в развитии Западно-Европейской школы». Его же. «Современная школа в Европе и Америке». П. Ф. Каптерева и А. Ф. Музыченко. «Современные педагогические течения». М., 1913 («Педагогическая академия в очерках и монографиях», под ред. проф. А. П. Нечаева, вып. 8, 12 и 14) / И. Соловьев // Вестник воспитания. – 1914. – № 3. – С. 1–4.
10. Труды второго всероссийского съезда по экспериментальной педагогике в Петрограде с 26 по 31 декабря 1913 г. Отчет, составленный секретарем съезда И. В. Эверитовым. – СПб. : Тип. П.П. Сойкина. – 1913. – 315 с.
11. Труды первого всероссийского съезда по педагогической психологии в С.-Петербурге в 1906 г. (11 мая – 4 июня). Отчет составлен М. И. Коновым. – С-Петербург : Тип. П.П. Сойкина, 1906. – 280 с.
12. Труды первого всероссийского съезда по семейному воспитанию. Петербург, 30.12.1912 г. – 6.01.1913 г. – т.1. – СПб.: Типо-Литография Н. Л. Ныркина, 1914. – 672 с.
13. Челпанов Е. Рецензия на книгу П. Каптерева «Из истории души. Очерки по истории ума» / Е. Челпанов // Вопросы философии и психологии. – 1890. – № 5. – С. 84–88.
14. Чехов Н.В. Рецензия на книгу П. Каптерева «История русской педагогики» Изд. О. Богдановой. СПб., 1901 / Н. В. Чехов // Вестник воспитания. – 1910. – № 2. – С. 1–5.
15. Центральный государственный архив Санкт-Петербурга
Ф 918 Женский педагогический институт
оп.1
Д 5242 Перемены в личном составе, 1869, 238 арк.

Аннотация

Л.В.Герасименко

Историографический анализ педагогической деятельности П.Каптерева до 1917 года

В статье представлен историографический анализ педагогического наследия П.Каптерева дореволюционного периода. Рассмотрены основные направления научной деятельности выдающегося ученого: дидактика, педагогическая психология, семейная педагогика, история педагогики. Проанализированы малоизвестные отзывы на его публичные выступления, изучены рецензии на работы, опубликованные при жизни выдающегося педагога, что позволило сформировать объективный взгляд на его личность и педагогическую деятельность в контексте развития педагогики и образовательного процесса второй половины XIX – начала XX века.

Ключевые слова: историографический анализ, история педагогики, гуманизм, воспитывающее обучение, семейное воспитание.

Summary

L.V.Herasymenko

Historiographical Analysis of Educational Activities of P.Kapterev before 1917

The historiographical analysis of pedagogical legacy of P.Kapterev of prerevolutionary period has been offered in the article. The main directions of scientific activity of the outstanding scientist: didactics, pedagogical psychology, family pedagogy, history of pedagogy have been studied. Little-known reviews of his public speeches have been analyzed, reviews of the works, published during the lifetime of the outstanding teacher have been studied, thus forming an objective view of his personality and teaching activities in the context of development of pedagogics and educational process of the second half of the XIX – beginning of the XX century.

Key words: historiographical analysis, history of pedagogy, humanism, educating teaching, family education.
Дата надходження статті: «10» жовтня 2013 р.